

Csehi Zoltán*

Méltányosság és az új Polgári Törvénykönyv

1. Bevezető

Az ünnepelt egyik utóbbi írásában a méltányosságot mint az igazságos jogalkalmazás helyes és tartalmi meghatározóját értelmezte, az igazságos jogalkalmazás elkerülhetetlen irányító eszméjeként a méltányosságot is említette.¹ Mi sem jellemzi jobban az ünnepeltet, mint a méltányosság gyakorlása naponta, a diákok valamint kollégák irányában. Mégis feltűnő, hogy az ünnepeltnek Bíró Györggyel írt magánjogi bevezetőjéből elmaradt a méltányosság tárgyalása. Ez a jogfelfogás azt tükrözi, hogy a méltányosság nem sorolható sem az alapelvek közé, sem a jogszabálytan részét nem képezi, és a jogalkalmazás és jogértelmezés körében sincs jelentősége.² De hát akkor tulajdonképpen mi is a méltányosság? Hol kellene oktatnunk, hol kellene elhelyeznünk a magánjogunk rendszerében?

Ujlaki László átfogó történeti és dogmatikai feldolgozása óta a méltányosság értelmezésére a magánjogban nem került sor. Ujlaki könyve is – kicsit szerencsétlen módon – kénytelen volt foglalkozni mindazon elméletekkel is, amelyek a '70-es, '80-as évek ideológiai, politikai környezetétől átitatva születtek, de sok érdemlegeset vagy újdonságot nem tartalmaztak. Sőt, egyes szerzők a méltányosság gondolatában vélték megtalálni a szocialista jog megújítását is.³ Eörsi Gyula a jog megkettőződése kapcsán említette és tárgyalta a „szigorú” és a „méltányos” jog jelenségét, és a magántulajdonra vezette vissza a méltányosság kialakulását.⁴ Ami méltányos az egyik félnek, az méltánytalan a másiknak – érvelt Eörsi frappánsan, rámutatva a méltányosság ambivalen-

* Tanszékvezető egyetemi tanár, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, Magánjogi és Kereskedelmi Jogi Tanszék.

¹ LENKOVICS BARNABÁS: Az igazságosság keresése. In TATTAY LEVENTE – POGÁCSÁS ANETT – MOLNÁR SAROLTA szerk.: *Pro vitae et scientia. Ünnepi kötet Jobbágyi Gábor 65. születésnapja alkalmából*. Budapest, 2012, Szent István Társulat, 181–191., valamint uó: *Ember és tulajdon*. Budapest–Pécs, 2013, Dialóg Campus, 376–394.

² BÍRÓ GYÖRGY – LENKOVICS BARNABÁS: Általános tanok. In BARZÓ TÍMEA – BÍRÓ GYÖRGY – JUHÁSZ ÁGNES – LENKOVICS BARNABÁS – PUSZTAHELYI RÉKA: *Általános tanok és személyek joga*. Miskolc, 2013, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, 21–163.

³ SZABÓ IMRE: A méltányosság a szocialista jogban. *Jogtudományi Közlöny*, 1970. 4–5. sz. 137–151.

⁴ EÖRSI GYULA: *Összehasonlító polgári jog*. Budapest, 1975, Akadémiai Kiadó, 440. skk.

ciájára és feledve azokat az eseteket, amikor mind a két fél érdekét szolgálja a döntés. Eörsi felfogásában a méltányos jog is a jog része, megkettőzi a jogot, a kivétel lehetővé tételével.⁵ Méltányos a jog annak, akinek az előnyére dönt, viszont akinek a hátrányára, azzal szemben szigorú jognak minősül, vagy számos esetben többletkötelezettséggel jár együtt. Az ezt követő eszmetörténet egészen Arisztotelészig nyúlt vissza, és a Nikomakhoszi etika magyarra fordított gondolatiságában vélte felfedezni a méltányosság örök létét és valós kultusát. Peschka⁶ értelmezésében a jog igazságossága az aritmetikai egyenlőségen alapul, amely arányos egyenlőség mindig egyenlőtlenséghez vezet. Ezt kapcsolta össze azzal az arisztotelészi gondolattal, hogy a törvény általánossága és az eset egyedisége közt feszülő távolságban születik a méltányosság, amely válasz az egyedire nem alkalmazható vagy igazságtalanságot eredményező általános szabály alkalmazására. A méltányosság lényege ezek szerint nem más, mint törvényt helyesbítő eszköz ott, ahol az általánosítás miatt abban hézag mutatkozik.⁷ Az eredeti arisztotelészi gondolatmenetben a méltányosság ugyanúgy erkölcsösséget jelent, de magasabb szintűt, mint az igazságosság, és ezt azzal magyarázza Arisztotelész – ha a magyar szövegben hinni lehet –, hogy a méltányosság többet ér, mert magát a törvényi igazságot igazítja ki. Ez akkor fordulhat elő, ha a törvényi általánosan kívüli helyzet áll elő és joghézag van, így válik a méltányosság az általánosítást keletkező hiba orvoslójává.

Lényegében Lábady Tamás hozta vissza korszakos művében a méltányosságot a magánjog gondolatiságába, nála a méltányosság a jogalkalmazás problémájaként szerepel.⁸ Lábady Grosschmid felfogására vezeti vissza a méltányosság gondolatát, a norma „szellemének” alkalmazására hívja fel a figyelmet. Így a méltányosság az absztrakt norma alkalmazásának az eszköze, a bírói jogalkalmazás rugalmasságát biztosító szabálya. Álláspontja szerint a „méltányosság szubtilis (árnyalt) eszméje és a jogalkalmazás elválaszthatatlan szimbiózisban (összefonódásban) állnak egymással, vagyis a polgári bíró csak a méltányosság eszmevilágában képes gondolkodni és ítélni”.⁹ Ez a bíró által átértelmezett és a tényállásra szabott normakorrekció, amelyet a szigorú jogalkalmazás eredményének igazságtalansága vált ki, a jogalkotás-jogalkalmazás mechanikus szétválasztásának kényszerű feloldója. Hatása hasonló ahhoz, amiként a szemlélt és a szemlélt tárgy közti kapcsolat befolyásolja a meglátott valóságot. Lábady Tamás méltányosságról szóló gondolatait 2013-ban megújított könyvében továbbra is irányadónak tartja.¹⁰

A fentiekhez még annyit tennénk hozzá, hogy Franz Bydlinski nagy jogi módszertanát tárgyaló könyvében¹¹ a méltányosságot a jog fogalmi körében

⁵ Uo. 442.

⁶ PESCHKA VILMOS: *Az etika vonzásában*. Budapest, 1980, Akadémiai Kiadó, 67. skk.

⁷ ARISZTOTELÉSZ: *Nikomakhoszi etika*. Budapest, 1997, Európa, 1137 b, 182.

⁸ LÁBADY TAMÁS: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*. Budapest–Pécs, 1997, Dialóg Campus, 229.

⁹ Uo. 230.

¹⁰ LÁBADY TAMÁS: *A magánjog általános tana*. Budapest, 2013, Szent István Kiadó, 174–175.

¹¹ BYDLINSKI, FRANZ: *Juristische Methodenlehre und Rechtsbegriff*. 2. Aufl. Wien – New York, 1991, Springer.

tárgyalja, és az igazságosság egyik elemeként mutatja be. Az igazságosság értékítéletet visz a döntési folyamatba, a magasabbra értékelt szempontok érvényre juttatásának céljával, amely lehet a formális egyenlőség, az egyenlő bánás vagy az arisztotelészi kiegyenlítő vagy osztó igazság, újabban pedig alkotmányos rangra emelt értékek, ennek segítője egyúttal a méltányosság.

A méltányosság konkrét történeti megjelenése a római joghoz és az angol equityhez kötődik, és amint láttuk, vélhetően Arisztotelészre nyúlik vissza, aki az egyes és az általános közti különbséggel magyarázta megjelenését és létjogosultságát. Az igazságosság megnyilvánulása vagy kiigazító, korrekciós ereje mozgatja a méltányosságot, esetleg valami más? Végző soron a méltányossági döntésben az igazságosság az általános szabálytól való eltérésben inkarnálódik, nem a jog parancsa, hanem az attól való eltérésben jelenik meg az individualizáló vagy az egyedi eset önálló igazsága abban, hogy a jog alkalmazása magának a jognak a hitelét, igazságossági funkcióját gyengítené, kérdőjelezné meg. A méltányosság jogot erősítő hatása az, amely a legitimációs erejét adja.

A bírói mérlegelés és a méltányosság határvonala számos esetben nehezen húzható meg, ezért a jelen vázlatban csak azon esetekkel foglalkozunk, amelyekben a törvény kifejezetten a méltányosságra, méltánytalanságra utal vagy hasonló fordulatban olvasható.

2. Méltányosság és új Ptk.

2.1. Bevezető

A méltányosságról az utóbbi években, évtizedekben a magyar jogirodalomban nem nagyon esett szó, egyik új megjelenése, az *ex aequo et bono* választottbíráskodáson kívül,¹² viszont nem vesztette aktualitását. Az új Ptk. előkészítése során – ha jól tudjuk – külön kutatás nem készült a méltányosság és az új törvényi szabályozás viszonyáról, arányairól, a méltányosság helyéről. Az elkészült kódexben mégis számos helyen közvetlenül, a méltányosság szó használatának alkalmazásával szembesülünk a méltányosság jelenlétével, és még több tényállásban közvetetten, a bírói jogalkalmazói mérlegelés törvényi kiszélesítése körében találkozunk.

¹² BELOHLAVEK, ALEXANDER J.: Application of Law in Arbitration, Ex aequo et bono and Amiable compositeur. In *The Czech & Central European Yearbook of Arbitration*. LLC, 2013, Jurisnet.; REISMAN, W. MICHAEL – CRAIG, W. LAURENCE – PARK, WILLIAM – PAULSSON, JUAN: *International Commercial Arbitration. Cases, materials and notes on the resolution of international business disputes*. New York – Westbury, 1997, The Foundation Press Inc., 195–197.

Ebben a rövid írásban azokat a normákat vesszük sorra, amelyek a méltányosságra kifejezetten utalnak, és amelyek a méltányosságot vagy méltánytalanságot kifejezetten felhívják. Ezen normák révén a jogalkalmazás nem más, mint a méltányosságon keresztül történő jogtalálás.

2.2. Általános jelleggel felhívható tényállás

Az 1959-es Ptk.-hoz képest a joggal való visszaélés szabálya¹³ alapelvi rendelkezés helyett korrigáló normaként értelmezhető, tiszteletben tartva a magánautonómiát és az alanyi jogok gyakorlásának szabadságát. A kódex a jövőben is „különös méltánylást érdemlő magánérdek sérelme” esetén lehetőséget ad a bírónak a jogszabály által megkívánt nyilatkozat ítélettel történő pótlására, de csak kivételes jelleggel. Az 1959-es Ptk. ide tartozó szabályának újabb, 1990-es évek óta ismert gyakorlatára hivatkozással a joggal való visszaélés visszafogott alkalmazását mutatta. Az új Ptk. szabálya kapcsán a kommentárok egy része egyáltalán nem fejt ki a méltányosság mibenlétét,¹⁴ míg más szerzők a bírói mérlegelés fontosságára utalnak,¹⁵ egyesek pedig az alanyi jog és a méltányossági joggyakorlás viszonyára utalnak.¹⁶ Évtizedekkel korábban Sárándi Imre monográfiájában a joggal való visszaélés ezen speciális tényállásában a méltányosságot mint minimális vagyoni (anyagi) és kulturális igényt biztosító szabályt értelmezte,¹⁷ amelytől senki nem fosztható meg. Ez a felfogás napjainkban már nem tartható. Kecskés professzor is – a Ptk. indokolását erősítve – mint végső eszközt tartja alkalmazhatónak, amely alkalmazás kivételességét a bírónak indokolnia kell,¹⁸ hiszen az ilyen bírói beavatkozás csak rendkívüli, kivételes esetben foghat helyt.¹⁹

A méltányosság ebben a tényállásban a kivételesen alkalmazandó joggal való visszaélés további kivételes szabálya, ezért nem lehet a magánjog rendszerét meghatározó erővel felruházni vagy olyan értelemmel bővíteni.

¹³ SÁRÁNDI IMRE: *Visszaélés a joggal*. Budapest, 1965, Akadémiai Kiadó.; TERCSÁK TAMÁS: *A joggal való visszaélés*. Budapest, 2003, ELTE.

¹⁴ VÉKÁS LAJOS: Bevezető rendelkezések. In VÉKÁS LAJOS – GÁRDOS PÉTER szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, 2014, CompLex, 55–56.; VÉKÁS LAJOS: Bevezető rendelkezések. In VÉKÁS LAJOS – GÁRDOS PÉTER szerk.: *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Budapest, 2013, CompLex, 34.

¹⁵ KECSKÉS LÁSZLÓ: Bevezető rendelkezések. In WELLMANN GYÖRGY szerk.: *Az új Ptk. magyarázata*. I/VI. Budapest, 2013, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 65–68.

¹⁶ FAZEKAS JUDIT: Első Könyv. Bevezető rendelkezések. In OSZTOVICS ANDRÁS szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. I. kötet. Budapest, 2014, OPTEN Informatikai Kft., 94.

¹⁷ SÁRÁNDI: *i. m.*

¹⁸ KECSKÉS: *i. m.* 65.

¹⁹ VÉKÁS: *i. m.* (2013), 34.

2.3. Személyek joga

Az új Ptk. II. és III. könyvében nem találkozunk a méltányosságra utaló tényállási megfogalmazással. Míg a természetes személyek státuszjogában ez magától értetődőnek is mondható, annál jelentősebb a jogi személyeket szabályozó III. könyv esetében. Jóllehet századok óta ismert a tétel, a kereskedelmi jog nem ismeri és nem is alkalmazza a méltányosság eszméjét²⁰ és szabályát, hiszen ott a gyengébb védelme nem feladata a jognak,²¹ talán ez a hagyomány az, ami visszaköszön az új Ptk. kereskedelmi társaságokat is magában foglaló, jogi személyek világát meghatározó szabályaiban.

2.4. Családjog

2.4.1. Méltányosság gyakorolhatósági általános szabálya

Az új Ptk. egységbe foglalva és egybe gyúrva a magánjog különböző viszonyait, így a kereskedelmi jogot és az üzleti élet szerződéseit és társaságait, valamint a fogyasztóvédelmet, helyreállítva a tulajdon és a szerződés valós tartalmát, fokozottabb felelősséget és fokozottabb helytállást vár el a jogalanyoktól. Nem mondanánk, hogy kereskedelmi jogi jellege lett a polgári jogi normáknak, inkább árnyaltabban fogalmaznánk, markánsabbak és következetesebbek lettek a helytállási szabályok, és kevesebb a felelősség alóli mentesülési lehetőség.

A családjogi szabályok beépítése a kódexbe a kodifikáció egyik legsikeresebb intellektuális bravúrja, amelyet az is segít, hogy a kereskedelmi-jogiasodott normákat önálló alapelvek vezetik át a családjogi szabályokhoz. Ennek eredményeképpen a kódex IV., családjogot szabályozó könyv elején a méltányosság mint önálló jogalkalmazási mérték megszólaltatásra kerül:

²⁰ Az eddig megjelent négy kommentárból: CSEHI ZOLTÁN: A kötelek közös szabályai. IV. fejezet. Az elévülés. In CSEHI ZOLTÁN szerk.: *Az új Polgári Törvénykönyv kommentárja*. Budapest, 2014, Menedzser Praxis Kiadó, VI. könyv 17. és skk.; külön kiadványban: CSEHI ZOLTÁN: A kötelek közös szabályai. IV. fejezet. Az elévülés. In CSEHI ZOLTÁN szerk.: *Kötelmi jog a 2013. évi V. törvény alapján*. Budapest, 2014, Menedzser Praxis Kiadó, 17–20.; KISFALUDI ANDRÁS: Az elévülés. In VÉKÁS LAJOS – GÁRDOS PÉTER szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, 2014, CompLex, 1327–1345.; KISFALUDI ANDRÁS: Az elévülés. In VÉKÁS LAJOS – GÁRDOS PÉTER szerk.: *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Budapest, 2013, CompLex, 927–936.; KISFALUDI ANDRÁS: Az elévülés. In WELLMANN GYÖRGY szerk.: *Az új Ptk. magyarázata*. V/VI., Budapest, 2013, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 60–65.; OSZTOVICS ANDRÁS: Az elévülés. In OSZTOVICS ANDRÁS szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. III. kötet, Budapest, 2014, Opten Informatika Kft., 67–79.

²¹ JUNG, PETER: *Handelsrecht*. 7. Aufl. München, 2008, Beck, 8.

4:4. § [A méltányosság és a gyengébb fél védelmének elve]

A családi jogviszonyokat méltányosan és az érdekei érvényesítésében gyengébb fél védelmét figyelembe véve kell rendezni.

A jogviszonyokat nem a jog, hanem a méltányosság gondolatiságába tolja át a norma, egészen pontosan a jog méltányossági tartományába, oda, ahol az érdekösszeütközések összemérésénél valamennyi tényállási elemet és szempontot alaposan megvizsgálva kell értékelni és mérlegelni. Jóllehet ez utóbbi szerintünk valamennyi magánjogi ügy esetében elengedhetetlen, nem csak családjogi esetekben. A korábbi szabály a házassági vagyoni jogban tartalmazott méltányossági normát [Csjt. 31. § (5) bek.], míg az új Kódex valamennyi családjogi viszonyra kiterjeszti a méltányosság korrigáló szabályát. Ennek indokát a kommentárok a „családi viszonyok bonyolult szövedékével”, a bizonyítás nehézségeivel, az egyedi eset sajátosságainak nagyobb súlyával és hasonló általánosságokkal indokolják.²² A családjogi viták nem az egyik fél győzelmével és a másik vesztesével oldandók meg – hangsúlyozzák –, hanem sokkal inkább mindegyik érintett részére, hosszú távú megnyugtató vagy kielégítő elbírálásán van a hangsúly.²³ Nem üzleti, elszámolási, tartozási viszonyokról van szó elsődlegesen, hanem személyi kapcsolatokról. Lábady Tamás is az érdekkonfliktusok kiegyenlítésének egyéniesítő módszerének nevezi a méltányosságot, az igazsághoz vezető jogalkalmazásnak.²⁴

2.4.2. Tartásra jogosultság méltányossága

A családi jogviszonyokra vonatkozó általános méltányossági jogalkalmazása mellett a törvény még három helyen utal a méltányosságra, ebből kettő a tartással kapcsolatos. A házassági életközösség megszűnése és a házasság felbontása esetén tartás követelhető, viszont ha a házassági életközösség már több mint öt éve szűnt meg, és akkor válik rászorulttá a volt házastárs, a tartást csak „különös méltánylást érdemlő esetben követelhet”. [4:29. § (2) bek.]²⁵ Élettársi kapcsolat esetében, ha a felek életközössége legalább egy évig fennállt és a kapcsolatban gyerek született, de az életközösség megszűntétől már több mint egy év eltelt és akkor válik az egyik fél tartásra szorulttá, akkor „volt élettársától tartást különös méltánylást érdemlő esetben követelhet”.

²² KÖRÖS ANDRÁS: Alapelvek. In KÖRÖS ANDRÁS szerk.: *Az új Ptk. magyarázata*. III/VI. Budapest, 2013, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 30.

²³ Uo. 30.

²⁴ LÁBADY TAMÁS: Alapelvek. In CSEHI ZOLTÁN szerk.: *Az új Polgári Törvénykönyv kommentárja*. Budapest, 2014, Menedzser Praxis Kiadó, 4:4. § 2. margószám.

²⁵ 4:29. § [A tartásra való jogosultság]

(1) A házassági életközösség megszűnése esetén házastársától, a házasság felbontása esetén volt házastársától tartást követelhet az, aki magát önhibáján kívül nem képes eltartani.

(2) Ha a házastárs vagy a volt házastárs a tartásra a házassági életközösség megszűnését követő öt év eltelté után válik rászorulttá, tartást különös méltánylást érdemlő esetben követelhet.

[4:86. § (2) bek.]²⁶ Mind a két tényállás az életközösség megszűnésétől számítja az ötéves, illetve egyéves igényérvényesítési határidőt.

Ezzel a szabállyal a törvény az ötéves, volt élettársak esetében pedig az egyéves határidő szigorúságát kívánja oldani, ekként sem nem elévülési, sem nem jogvesztő jellegű az öt, illetve az élettársi életközösség megszűnésétől számított egy év eltelte, hanem méltányossági jellegű. Ha a tartást követelő igazolni tudja a tartásra előírt törvényi feltételeket, így különösen a rászorultságot és az önhiba hiányát, és ezen túlmenően mindazon tényállási elemeket is, amelyek jogosítottá teszik az öt, illetve egy év eltelte után, hogy méltányosságra hivatkozzon, akkor esélye lehet, hogy a törvényi határidő eltelte ellenére a bíróság mérlegelése körében elfogadja az öt, illetve egy éven túl beállott jogosultság esetén a tartási igényt.

Érthető, hogy a kódex miért tartalmaz külön méltányossági normát az általános mellett ebben az esetben, mert itt a törvény időhatározásától való eltérésre jogosítja fel a bírót. Az időhatározások viszont a kötelmi jogon belül részletes szabályokat kaptak, és a külön norma hiányában az öt-, illetve az egyéves határidőt elévülési jellegűnek kellene értelmezni (lásd 6:22. §). Az elévülési szabályok viszont más eredményt hoztak volna, a tartást követelőnek igazolnia kellett volna az elévülés nyugvását vagy megszakadását, ha öt, illetve egy év eltelte után kívánta volna előterjeszteni igényét, amely alapjaiban eltér a méltányossági norma időfelfogásától. Ez utóbbi szerint a bíró majd eldönti, hogy az öt, illetve egy év óta milyen jelentős változások történtek a felek kapcsolatában, életkörülményeiben és milyen egyéb változások álltak be, amelyek alapján a tartásra való kötelezés, a tartási jogosultság adott esetben igazolható. A vizsgálandó körülmények ebben a kérdésben, miként alakultak a volt házastársak, élettársak életkörülménye, anyagi helyzete, a gyermek és a gyermekkel való kapcsolat,²⁷ és nem utolsósorban van-e a törvény által más tartásra kötelezett.

Méltányossági jogalkalmazásra kerülhet sor a 4:29. § (3) bekezdése esetében is, amikor gyerek nélküli házastársak rövid, egy évet sem elérő életközössége után válik az egyik volt házastárs tartásra szorulttá, a tartásra való jogosultságot a törvény az életközösség időtartamával egyezően határozza meg. Ezt az időhatározást is felülbíráhatja méltányossági szempontok, melyeket a tartást kérőnek kell a bíró számára előadni.

²⁶ 4:86. § [Az élettársi tartásra való jogosultság]

(1) Az életközösség megszűnése esetén volt élettársától tartást követelhet az, aki magát önhibáján kívül nem képes eltartani, feltéve, hogy az életközösség legalább egy évig fennállt és az élettársak kapcsolatából gyermek született.

(2) Ha a volt élettárs a tartásra az életközösség megszűnését követő egy év eltelte után válik rászorulttá, volt élettársától tartást különös méltányolást érdemlő esetben követelhet.

²⁷ SZEIBERT ORSOLYA: A házastársi tartás. In KÖRÖS ANDRÁS szerk.: *Az új Ptk. magyarázata*. III/VI., Budapest, 2013, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 76.

2.4.3. Méltányosság lakáshasználattal kapcsolatban

A lakáshasználati jog a magyar családjog társadalmi eredetű problémája, a még mindig folyamatosan átalakuló lakáshelyzet ellenére. A főszabály szerint házasság felbontása esetén az a fél jogosult a közösen lakott lakás további használatára, akinek arra jogcíme volt, különvagyonába tartozik, vagy saját bérleménye volt.²⁸

A főszabály ellenére, ha a szóban forgó lakás osztható, nagysága és beosztása erre alkalmas, akkor a bíró osztott lakáshasználatot is elrendelhet, ha több feltétel is adott: van kiskorú gyermek, a szülői felügyeleti jogot a másik szülő gyakorolja. Méltányosság alapján is sor kerülhet az osztott lakáshasználatra, a házasság időtartama és a házastárs körülményei alapján, ha ennek a félnek sem anyagi, sem családi körülményei alapján nincs lehetősége az elköltözésre vagy ha korábbi lakását, bérleményét a házasság érdekében áldozta fel.²⁹

Az élettársakra is tartalmaz a törvény szabályt (4:94. §), de annak tényállási elemében nem találjuk a méltányosságot, ennek ellenére a méltányosság szempontjai szerint lehet eljárni.

2.5. Dologi jog

A dologi jogi könyvben összesen két tényállásban merül fel a méltányosság alkalmazhatósága. Az egyik a találói díj, a másik a közös tulajdon.

2.5.1. Találódíj

A találással ingó dologon lehet tulajdonjogot szerezni, a találás eredeti szerzőmódot jelent. A törvény olyan „nagyobb értékű” dolog esetén, amelynek tu-

²⁸ 4:83. § [Az egyik házastárs kizárólagos jogcíme alapján lakott lakás használatának rendezése]

(1) Ha a házastársi közös lakást a házastársak egyikük jogcíme alapján használják, a házasság felbontása vagy az életközösség megszűnése esetén a bíróság ezt a házastársat jogosítja fel a lakás további használatára.

(2) A bíróság az adottságainál fogva arra alkalmas lakás osztott használatát akkor rendelheti el, ha a lakáshasználatra jogosult kiskorú gyermekek legalább egyike felletti szülői felügyeleti jog gyakorlását a másik házastársnak biztosította, vagy a lakás elhagyása a másik házastársra nézve – a házasság időtartama és e házastárs körülményei alapján – súlyosan méltánytalan lenne.

²⁹ BARZÓ TÍMEA: Házassági vagyoni jog. In CSEHI ZOLTÁN szerk.: *Az új Polgári Törvénykönyv kommentárja*. Budapest, 2014, Menedzser Praxis Kiadó, 4:83. §, 2. margószám.

lajdonjogát a találó nem szerzi meg, a találónak méltányos összegű találódíjat biztosít.³⁰ A találódíj feltétele, hogy a találó mindent megtegyen annak érdekében, hogy a tulajdonos a dolgot visszakapja. Hogy miért nem tudja a találó megszerezni a talált dolog tulajdonjogát, a törvény nem fejt ki, lehet, hogy az forgalomképtelen, vagy a tulajdonos jelentkezett érte. Ide sorolható az az eset is, amelynél a találó felkutatja a talált dolog tulajdonosát, és így a találás folytán nem a találóé lesz a talált dolog, hanem megmarad az eredeti tulajdonos tulajdonjogában. Fontos, hogy ennek a találói magatartásnak az eredményeként kerüljön vissza a talált dolog a tulajdonoshoz, a többi esetben is bizonyítandó tény, hogy a találó minden tőle telhetőt megtett a tulajdonos felkutatása érdekében.

A méltányosságnak annyiban ad teret a norma, hogy a találó részére járó találói díj mértékét meghatározza. A találói díj ennek következtében mindazt a fáradozást lefedi, amelyet a találó kifejtett, ideértve az esetleges költségeinek a megtérítését is, és a talált dolog értéke nagyságában, annak hányadaként határozható meg. Mivel az eredeti tulajdonos visszakapta tulajdonát, az ő szemzőgéből ez jelentős megtakarítást jelent, nem kell a dolgot újra megvenni vagy előállítani, a dolog értékén túl a fáradság és utánajárás idővonzata és költségkihatása is értékelhető. Mindezek az általános körülmények és a konkrét eset egyediségei alapján dönthet a bíró a találódíj mértékéről, amely mértékre igaz lehet Kauser kritikája: „A méltányosság mibenléte teljességgel ismeretlen lévén, természetszerűleg annak terjedelme is ismeretlen.”³¹ Így a méltányossági arányosítás a találó kiadásai és időráfordítása, valamint a tulajdonos megtakarításai a megtalált dolog újbóli beszerzésének többletköltségei elmaradása miatt, a találódíj egészen kivételes esetben elérheti a dolog értékének akár a felét is, de 10-20%-os arány méltányossága sem bírálható, csak szubjektív alapon. Ha az eredeti tulajdonosnak nem volt már szüksége a megtalált dologra, akkor azt akár fel is ajánlhatja a találónak, a találódíj ellenében vagy méltányos ellenértékért.

2.5.2. Lakott közös tulajdonú ingatlan

Közös tulajdon megszüntetésének egyik speciális alesete, amikor az egyik tulajdonostárs benne lakik a többiek által közösen tulajdonolt ingatlanban. A bíróság a közös tulajdon megszüntetésével egyidejűleg a benne lakó tulajdonostársat annak elhagyására kötelezheti. Abban az esetben, ha a kiköltöztetés, a lakás vagy más lakóingatlan elhagyásra kötelezés sértené az érintett személy méltányos érdekeit, a tulajdoni hányadával egyenlő nagyságú hasz-

³⁰ 5:62. § [Találódíj]

(1) Ha a talált dolog nagyobb értékű, és annak tulajdonjogát a találó nem szerzi meg, a találó méltányos összegű találódíjra jogosult, ha mindent megtett annak érdekében, hogy a tulajdonos a dolgot visszakaphassa. A találódíj a találótársakat egyenlő arányban illeti meg.

³¹ KAUSER LIPÓT: A méltányosságról. In *Jogászegyleti Értekezések és Egyéb Tanulmányok*. 1936, 384.

nálati jogot kaphat.³² Ez a tényállás valahol rokonságban áll a családjogi lakáshasználat kérdésével.

A méltányosság ismét egy bonyolult tényállásban kap helyet, közös tulajdon megszüntetése körében, a lakásingatlan használatával. Ennek a méltányosságnak a tartalmát a kommentárok nem bontják ki,³³ de a kiköltözéssel fenyegetett tulajdonostárs körülményei jöhetnek szóba, hogy miért ne kelljen neki onnan kiköltöznie. Egy másik méltányossági kérdés lehet,³⁴ hogy ezen jog ellenértékét miként állapítja meg a bíróság.

2.6. Kötelmi jog

A kötelmi jogi könyvben a méltányosságra utaló hét norma közül lényegében öt a kártérítési joghoz kapcsolódik (jóllehet dogmatikailag nem ide tartozik, de a szerződészegés révén ide soroljuk a közvetítőnek járó kompenzációt is), a további két tényállás egyike a haszonbérlethez, a másik az élettársi kapcsolathoz.

³² 5:84. § [A közös tulajdon megszüntetése]

(1) A közös tulajdon tárgyait elsősorban természetben kell megosztani. A közös tulajdon tárgyait vagy azok egy részét – ha ez a tulajdonostársak körülményeire tekintettel indokolt – megfelelő ellenérték fejében a bíróság egy vagy több tulajdonostárs tulajdonába adhatja. Ehhez a tulajdonjogot megszerző tulajdonostárs beleegyezése szükséges, kivéve, ha a bíróság a közös tulajdonban álló ingatlanrészt az abban lakó tulajdonostárs tulajdonába adja, és ez nem sérti a benne lakó méltányos érdekeit.

(4) Ha olyan ingatlan közös tulajdonát kell megszüntetni, amelyben az egyik tulajdonostárs benne lakik, a bíróság őt az ingatlan elhagyására kötelezi, vagy – ha az ingatlan elhagyására kötelezés a benne lakó tulajdonostárs méltányos érdekét sérti – részére a tulajdoni hányadával arányos használati jogot alapít. A használati jog értékcsökkentő hatását az ingatlanban maradó tulajdonostársnak kell viselnie mind a magához váltás folytán fizetendő ellenértéknek, mind az árverési vételár felosztási arányának a meghatározásánál. A használati jog bíróság által meghatározott és törvény által biztosított terjedelmének jelentős túllépése esetén a bíróság a tulajdonos kérelmére a használati jogot megszünteti.

³³ PETRIK FERENC: Dologi jog. In WELLMANN GYÖRGY szerk.: *Az új Ptk. magyarázata*. IV/VI. Budapest, 2013, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 5:84. §, 107.; MENYHÁRD ATTILA: Dologi jog. In VÉKÁS LAJOS – GÁRDOS PÉTER szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, 2014, CompLex, 1053.

³⁴ SÁNDOR ISTVÁN: Családjog. In OSZTOVICS ANDRÁS szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. II. kötet. Budapest, 2014, Opten Informatika Kft., 5:84. §, 614.

2.6.1. Szerződésszegésen alapuló kártérítési igény

Az új Polgári törvénykönyv eltérő alapokra helyezte és külön szabályozza a deliktuális és a szerződésszegésen alapuló kártérítést. A szabályozás 6:144. § (2) bekezdésének normája³⁵ viszont megtartotta az 1959-es Ptk. azon normáját, amely szerződésszegés esetében kizárta a kárnak a méltányosságon alapuló mérséklését, amely norma az új szerződéses felelősségi rendszerben új akcentust kapott. Az a korábbi vita, amely a deliktuális kártérítés mérséklésének értelmezése körül zajlott, és a normát a felelősség enyhítéseként értelmezte, az eredmény szempontjából, miszerint a kárnak csak egy részét kell a károkozónak vagy a felelősnek megtéríteni, nem befolyásolja. Az új Ptk. üzleti élet világára modellezett szerződési jogában, amely visszaadni próbálja a szerződés kötelmi erejét, és amely a szerződésszegésért való következményekért való felelősség alóli mentesülést egyértelműbb határok közé szorítja, és lényegében objektivizálja, nem ad arra sem lehetőséget, hogy a bíró a jogalkalmazás során a konkrét ügy sajátos tényállási elemei alapján a törvényben előírt feltételeken túlmenően – például közrehatás a kár bekövetkeztében – a kárfelelősség mérséklésének adjon helyt.

2.6.2. Közvetítő kártalanítása

A 86/653/EGK irányelv egyes rendelkezései az új Ptk.-ba kerültek átültetésre, a Ptk. előtti jogban az önálló kereskedelmi képviselőről rendelkező 2000. évi CXVII. törvény tartalmazta a szabályokat. Míg a korábbi jogszabály a magyar jogi terminológiában meglehetősen ritka „kiegyenlítés”-nek nevezte és minősítette az ügynök jogát az anyagi kompenzációra, az új Ptk. – helyesen – azt kártalanítási igényre módosította. Míg maga az irányelv szövege nem tartalmaz utalást a méltányosságra,³⁶ addig az új Ptk. szövege a méltányosságot külön feltételként, a többi feltétel mellett tartalmazza mint a kártalanítás feltételét.³⁷ A közvetítői szerződés megszűnése folytán a közvetítő eszik mind-

³⁵ 6:144. § [A szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályainak kiegészítő alkalmazása]

(1) A károsult kármegelőzési, kárelhárítási és kárenyhítési kötelezettségére, továbbá a közös károkozók felelősségére a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályait kell alkalmazni.

(2) A kár fogalmára és a kártérítés módjára – az e fejezetben nem szabályozott kérdésekben – a szerződésen kívül okozott károk megtérítésére vonatkozó szabályokat kell alkalmazni, azzal az eltéréssel, hogy a kártérítés méltányosságból való mérséklésének nincs helye.

³⁶ Sem az angol, sem a magyar szövegben ez nem olvasható. Lásd 17. cikk (1) bek.: A tagállamok kötelesek megtenni a szükséges intézkedéseket annak biztosítása érdekében, hogy a kereskedelmi ügynök az ügynöki szerződés megszűnése után a (2) bek. rendelkezéseivel összhangban kártalanítást kapjon, vagy a (3) bek. rendelkezéseivel összhangban kárát megtérítsék.

³⁷ 6:298. § [A közvetítő kártalanítása]

zon jutalékától, ami neki járna a szerződés további fennmaradása esetén, hiszen ő hozta össze az üzletet, vagy más jogcímen jogosult lenne még a jutalékra. A szabály azt kívánja elkerülni, hogy a megbízó a szerződés megszűntetésével gazdagodhasson a közvetítőnek járó, még le nem járt és még esedékessé sem vált jutalékok ki nem fizetésével. Valójában erre nem kellene szabály, hiszen a Ptk. alapelvi tétele szerint saját felróható magatartására előnyök szerződésre senki nem hivatkozhat szabálya, valamint a feltételt megszüntető, meghiúsító fél az ebből eredő előnyökért nem felel, szabályai révén a megbízó általi szerződés megszüntetése nem váltja ki azt a hatást, hogy a megbízó mentesülne a később jutalékok megfizetése alól [lásd Ptk. 1:4. § (2) bek.; 6:112. § (2) bek.]. A feltétel meghiúsulására nem alapíthat jogot az, aki azt maga felróhatóan idézte elő, így a megbízói felmondás nem válthatja ki a jövőbeli jutalékra vonatkozó igényt. A méltányosságot ezért csak szűk körben tudjuk értelmezni, azon esetekre, amikor maga a közvetítő ad okot a szerződés megszűnésére vagy megszüntetésére, és ekkor egyúttal saját jövőbeli jutalékától is elesne, de lehetséges, hogy ez a kára – amely a megrendelőnek egyúttal a gazdagodása – túlzó mértékű, és a bíró ebben is mérlegelhet és módosíthat.

2.6.3. Haszonbér mértéke

A haszonbérlet jogi sajátossága, hogy a jószág hasznainak a szedése is átadásra kerül a használat jogával egyetemben a bérlőnek. Ezért a haszonbérlet egyik legfontosabb, de nem kizárólagos alkalmazási területe a mezőgazdasági tevékenység. A szabály szerint a haszonbérlő arra az évre, amelyben elemi csapás vagy más rendkívüli esemény miatt az átlagos termés kétharmada sem termett meg, méltányos haszonbérmérséklést vagy -elengedést igényelhet, amelyet még a betakarítás előtt köteles a haszonbérbeadóval közölni.³⁸ Az elemi csapás és a rendkívüli esemény fogalmát a Ptk. nem határozza meg, de alapvetően a haszonbérlőn kívüli, külső elháríthatatlan oknak kell lennie, amely a termésre károsan hat. Így az okozatosság is vizsgálendő, hogy az „átlagos termés” elmaradása, megsemmisülése vagy egyéb ok miatt, miért lett kevesebb. Az „átlagos termés” többévi termésátlag alapján határozható meg, amikor nem volt sem rendkívüli esemény, sem vis maior. A szabály értesítési

(1) A közvetítői szerződés megszűnése esetén a közvetítőnek a megbízótól kártalanítás jár, ha a kártalanítás a szerződéssel összefüggő valamennyi körülményre tekintettel méltányos, figyelemmel arra, hogy a közvetítő a szerződés megszűnése következtében elveszíti az olyan jutalékhoz való jogát, amely őt a szerződés fennmaradása esetén az adott üzletfelekkel kötött vagy jövőben kötendő üzletek után megilletné, feltéve, hogy [...]

³⁸ 6:352. § [A haszonbér megfizetése]

(1) A haszonbért időszakonként utólag kell megfizetni.

(2) A haszonbérlő arra az évre, amelyben elemi csapás vagy más rendkívüli esemény miatt az átlagos termés kétharmada sem termett meg, méltányos haszonbérmérséklést vagy haszonbérrelengedést igényelhet. Erre irányuló igényét köteles még a termés betakarítása előtt a haszonbérbeadóval közölni.

kötelezettséget ró a haszonbérlore abból a célból, hogy maga a haszonbérbe adó is meg tudjon arról győződni, hogy tényleg fennforog-e a jelentős mértékű terméskiesés és mi annak a valós oka. Benke József utal arra, hogy

„amennyiben a haszonbérlo a bérmérséklési, ill. bérelengedési igényét a fentiek szerinti időben – tehát még a betakarítás előtt – közölte a haszonbérbeadóval, az egyéb feltételek meglétében a mérséklésre vagy elengedésre vonatkozó szabály alkalmazandó az előre fizetett haszonbér esetében is úgy, hogy a mérsékelt bérrészt vagy az elengedett bért a haszonbérlo visszakövetelheti”.³⁹

A méltányos nem egyszerűen csak arányos, hiszen akkor azt tartalmazná a törvény. A méltányos azt jelenti, hogy alapvetően nem mentesül a fizetési kötelezettség alól, hanem a haszonbér mérséklésére van igénye, mivel elmarad a hasznot hajtó dolog haszna.

2.6.4. Élettársak – II.

Az élettársak vagyoni viszonyait szabályozó normák közt is találunk egy utalást a méltányosságra. Az élettársi kapcsolat vagyoni hatása az új Ptk.-val megváltozott, nem közös tulajdont, hanem közszerzeményi rendszerhez hasonló szabályrendszert vezetett be. Az élettársak kapcsolatuk, együttélésük alapján megmaradnak önálló vagyonszerzőknek, a kapcsolat megszűnése esetén az egyik fél a másik vagyonszaporulatára tarthat igényt, mégpedig a közreműködés arányában. A közreműködés arányának a meghatározása sok esetben nem könnyű feladat, vagy nem is lehetséges, erre az esetre fogalmazza meg a törvény, hogy egyenlőnek kell tekinteni a közreműködés arányát a vagyonszaporulat tekintetében. Ezt a normát oldja a méltányossági gondolat abban, hogy nem tekinthető egyezőnek a vagyonszaporulat szerzése, ha az bármely élettársra nézve méltánytalan vagyoni hátrányt jelentene.⁴⁰ A norma arra utal, hogy az együttélés terheinek viselését a bírónak alaposan vizsgálni kell, és ezen teherviselés tényleges adatai szerint dönthet a bíróság a vagyonszaporulatra vonatkozó igényről.

2.6.5. Kártérítés összegének csökkentése – 6:522. §

A deliktuális kártérítés körében a kárt pótló kártérítést számos tényállás eltéríti eredeti funkciójától. Ilyen az a norma, amely a károkozásból származó

³⁹ BENKE JÓZSEF: Haszonbérlet. In CSEHI ZOLTÁN szerk.: *Az új Polgári Törvénykönyv kommentárja*. Budapest, 2014, Menedzser Praxis Kiadó, 6:352. §, 2. margószám.

⁴⁰ 6:516. § [*Élettársak közötti törvényes vagyoni rendszer*]

(3) Ha a szerzésben való közreműködés aránya nem állapítható meg, azt egyenlőnek kell tekinteni, kivéve, ha ez bármelyik élettársra nézve méltánytalan vagyoni hátrányt jelentene.

előnyt levonni rendeli a kártérítési összegből, függetlenül attól, hogy a károsultnak arra szüksége van-e vagy sem, illetve azt használni tudja-e vagy sem. Ide sorolandó továbbá az a norma, amely a bírót felhatalmazza arra, hogy „különös méltánylást érdemlő körülmények” esetében a kártérítés mértékét ne a törvény szerinti mértékben állapítsa meg, hanem csökkentse.⁴¹ Ezt a normát az 1959-es Ptk. is tartalmazta, de lényegében a bíróságok nem éltek ezzel a lehetőséggel, és a kár mértékét a méltányossági alapon nem csökkentették.⁴² Az ismert néhány eset megerősíti azt a tételt, hogy a méltányosság nem kapott valós táptalajt ebben a tényállásban. Mivel ezen különös méltánylást jelentő körülmények a bírói gyakorlatban nem alakultak ki,⁴³ így egy több évtizede megnyitott lehetőség lényegében nem vált élő joggá, a méltányosság ereje nem tört át.

2.6.6. Többek közös károkozása

Ha többen okozzák a kárt, a károsulttal szemben egyetemlegesen felelnek, az egyetemlegesség a károsulti pozíciót erősíti. A károsultak egymás közti viszonyait viszont ez nem érinti. Az egyetemleges marasztalás mellőzhető – mondja ki a törvény –, ha azt rendkívüli méltánylást érdemlő körülmények miatt indokoltnak találja a bíró.⁴⁴ Ez a méltányosság azon károkozók érdekeit szolgálhatja, akik csak kevésbé vagy csak érintőlegesen vettek részt a károkozásban, és a bíró nem kívánja ennek ellenére a teljes terhet az egyetemlegesség szabályával rájuk telepíteni a károsulttal szemben.

⁴¹ 6:522. § [A kártérítési kötelezettség terjedelme]

(3) A kártérítést csökkenteni kell a károsultnak a károkozásból származó vagyoni előnyével, kivéve, ha ez az eset körülményeire tekintettel nem indokolt.

(4) A bíróság különös méltánylást érdemlő körülmények fennállása esetén a kártérítés mértékét a teljes kárnál alacsonyabb összegben is meghatározhatja.

⁴² VÉKÁS LAJOS: Előreláthatósági klauzula szerződésesszégéből eredő kártérítési igényeknél. In SÁRKÖZY TAMÁS – VÉKÁS LAJOS szerk.: *Eörsi Gyula Emlékkönyv*. Budapest, 2002, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 206.

⁴³ LÁBADY TAMÁS: Felelősség a szerződésen kívül okozott kárért. In VÉKÁS LAJOS – GÁRDOS PÉTER szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, 2014, CompLex, 2250. Összesen egy 1978-as esetet idéz – lásd BH1978.403.

⁴⁴ 6:524. § [Többek közös károkozása]

(1) Ha többen közösen okoznak kárt, felelősségük a károsulttal szemben egyetemleges.

(2) A bíróság mellőzheti az egyetemleges felelősség alkalmazását, ha a károsult a kár bekövetkeztében maga is közrehatott, vagy ha az rendkívüli méltánylást érdemlő körülmények fennállása miatt indokolt. Az egyetemleges felelősség alkalmazásának mellőzése esetén a bíróság a károkozókat magatartásuk felróhatósága arányában, ha ez nem megállapítható, közrehatásuk arányában marasztalja. Ha a közrehatás arányát sem lehet megállapítani, a bíróság a károkozókat egyenlő arányban marasztalja.

2.6.7. Méltányosság mint a kártérítés jogalapja

A Ptk. 6:545. §-a „*Kártérítés méltányosság alapján*” címet kapta: Ha a károkozónak nincs gondozója, vagy a gondozó felelősségét nem lehet megállapítani, kivételesen a vétőképtelen károkozót is kötelezni lehet a kár részben vagy egészben való megtérítésére, feltéve, hogy az eset körülményei és a felek vagyoni viszonyai ezt nyilvánvalóan indokoltá teszik.

Már az 1959-es Ptk. előkészítése során nagy vita volt⁴⁵ a méltányossági kártérítés miatt, majd annak szabályozása után is annak értelmezését illetően.⁴⁶ Az 1928-as Mtj. szabálya, 1737. §, csak részben hasonlítható az 1959-es Ptk. szabályához, ez utóbbi tényállása szűkebb, csak vétőképtelenekre vonatkozik, míg az eredeti Mtj. szabály valamennyi „vétlenül”, azaz vétlen károkozásra vonatkozott. A vétőképtelen személy kártérítési felelősségének kivételes szabályáról van szó, hiszen a vétőképtelen nem felelhet magatartásáért, felelősségre nem vonható, amely szabály tulajdonképpen nem is felelősségi norma, hanem speciális kártelepítési szabály.⁴⁷ A vétőképtelen személy tartozik megfizetni a kárt, ha ezt a károkozó és károsult vagyoni viszonyai vagy más, az eset körülményei alapján indokolt lehet. A szabálynak – annak ellenére, hogy milyen vita volt a megalkotása körül – érdemleges bírói gyakorlata nincs.⁴⁸ A méltányosság eszköz abban a nehéz kérdésben, hogy olyan személyt terheljen meg a bíró kötelelemmel, akit arra alapvetően nem lehetne. Ami mégis lehetővé teszi azt, hogy a felelősség alól kizárt személy feleljen vagyonával a kárért, az a bíró méltányossága, hiszen ha arra a vagyoni fedezet rendelkezése áll, akkor a kár ne maradjon fedezetlenül és ne a károsult viselje. A norma ennyiben tekinthető a magánjog etikai elemekkel történő átszövésének,⁴⁹ a végeredmény miatt kérdéses, hiszen itt sem vált a méltányosság a jogot megváltoztató vagy bírói gyakorlatot kialakító kiváltójává vagy katalizátorává.

2.6.8. Termékfelelősség

Az európai termékfelelősség szabályait az új Polgári törvénykönyv magába foglalja. Ezeket a szabályokat a VI. könyv LXXII. fejezete tartalmazza. A fejezet utolsó normája a következő:

⁴⁵ MÁDL FERENC: A méltányosság két oldala és a Polgári Törvénykönyv Tervezete. *Jogtudományi Közöny*, 1958. 5. sz. 159–170.

⁴⁶ SZABÓ: *i. m.* 137–151.

⁴⁷ EÖRSI GYULA: *A polgári jogi kártérítési felelősség kézikönyve*. Budapest, 1966, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 377.

⁴⁸ LÁBADY: *i. m.* (2014), 2290.

⁴⁹ VÉKÁS LAJOS: *Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései*. Budapest, 2001, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 168.

6:559. § [Vegyes rendelkezések]

(1) E fejezet rendelkezéseinek alkalmazása során különös méltánylást érdemlő körülmények fennállása esetén sincs mód a kártérítés mértékének a teljes kárnál alacsonyabb összegben történő meghatározására.

A termékfelelősség az európai fogyasztóvédelem egyik első úttörő szabálya, amely annak ellenére nem vált általánossá a magyar jogban, hogy már az 1993. évi X. törvény is szabályozta 1994. január 1-jétől. Ezen szabályok a termék gyártóját, forgalmazóját sújtják szigorú felelősséggel, kártérítési felelősséggel. Ezen szabályok alól nem enged a törvény eltérést, még különös méltánylást érdemlő körülmények fennállása esetére sem. A szabály indoka, a fentebb már említett 6:522. § általános normája valamennyi deliktuális igényre kiterjed, ezen szabály alól veszi ki a termékkárokért való felelősséget a tárgyalta norma.

2.7. Öröklési jog

Az öröklés jogában négy tényállásban találkozunk a méltányossággal. Ebből két tényállás esetében a vagyon, illetve az örökség számítása kapcsán a méltányosság korrekcióra ad lehetőséget az értékek meghatározásánál, a másik kettő a túlélő házastársat érintő öröklésnek egy-egy tényállása.

2.7.1. Osztályra bocsátás

Az osztályra bocsátás során az osztályra bocsátandó vagyon esetében az adott vagyon juttatáskori értékét kell alapul venni, tehát nem az örökség megnyílt időpontjában meglévő értékét. Ez adott esetben aránytalanságokat eredményezhet, ha az adott vagyontárgy értékében jelentős elmozdulás, növekedés vagy csökkenés történt a juttatás és az örökhagyó halála közti időpontban. Erre az esetre mondja ki azt a törvény, hogy ettől az értékhatározástól a bíróság eltérhet, ha az valamelyik hagyatékban részesülő személy részére méltánytalan eredménnyel járna.⁵⁰ A bíróság ilyen esetben az adott ajándék értékének növekedését vagy csökkenését figyelembe veheti az örökségnél.

⁵⁰ 7:57. § [Az osztályrabocsátás foganatosítása]

(1) A hagyaték és az osztályra bocsátott ingyenes adományok tiszta értékének összeszámításával nyert együttes értéknek a törvényes örökrészeknek megfelelő arányos elosztása útján kell meghatározni az egy örökösnek jutó örökrészt, és abból le kell vonni az örökös által osztályra bocsátott értéket.

(2) Az osztályra bocsátott érték meghatározásánál az ingyenes adomány juttatáskori értékét kell számításba venni. A bíróságtól a körülmények figyelembevételével vett

2.7.2. A kötelesrész alapja

Az értékváltozás hasonló korrekciót igényelhet a kötelesrész alapjának meghatározása körében. A kötelesrész alapjánál a hagyaték tiszta értéke és az ingyenes adományok juttatáskori, azaz az örökhagyó halálánál évekkal korábban történt adományozások akkori értékét kell figyelembe venni. Ez utóbbi szabályt oldja a méltányosság, amelyet korábban már Kauser is tárgyalt,⁵¹ értelemszerűen az értékváltozást tükröznie kell a kötelesrész alapjának meghatározása körében.⁵²

2.7.3. Haszonélvezet megváltásának méltányos körülményei

Ha a túlélő házastárs haszonélvezetet örököl, annak megváltását kérheti, azaz a haszonélvezeti jog helyébe állagot, egy gyermeknyi állagöröklésre lesz jogosult (7:59. §).⁵³ Ennek a jognak a gyakorlására a törvény nem szab külön időkorlátot, ezért elsőként kérdéses, milyen időtartamon belül gyakorolható ez a jog. A méltányosságnak szerintünk az időmúlásra is ki kell terjednie, hiszen ha a haszonélvező lényegében éveken vagy évtizeden keresztül nem gyakorolta ezt a jogát, utána már a gyermekre lenne méltánytalan, ha egy gyermekrészn yi tulajdoni hányadát át kellene adnia az özvegynek többévi használat és állagromlást követően. Ezt az értékváltozást is figyelembe lehet venni a méltányosság gyakorlása során.

más érték meghatározását kérheti az az érdekelt, aki számára a juttatáskori értéken való számításba vétel súlyosan méltánytalan.

⁵¹ KAUSER: *i. m.* 389.

⁵² 7:80. § [A kötelesrész alapja]

(1) A kötelesrész alapja a hagyaték tiszta értéke, valamint az örökhagyó által élők között bárkinek juttatott ingyenes adományok juttatáskori tiszta értéke.

(2) Aki számára az ingyenes adománynak a juttatáskori értéken való számításba vétele súlyosan méltánytalan, a bíróságtól kérheti a körülmények figyelembevételével vett más érték megállapítását.

7:57. § [Az osztályra bocsátás foganatosítása]

(1) A hagyaték és az osztályra bocsátott ingyenes adományok tiszta értékének összeszámításával nyert együttes értéknek a törvényes örökrészeknek megfelelő arányos elosztása útján kell meghatározni az egy örökösnek jutó örökrészt, és abból le kell vonni az örökös által osztályra bocsátott értéket.

(2) Az osztályra bocsátott érték meghatározásánál az ingyenes adomány juttatáskori értékét kell számításba venni. A bíróságtól a körülmények figyelembevételével vett más érték meghatározását kérheti az az érdekelt, aki számára a juttatáskori értéken való számításba vétel súlyosan méltánytalan.

⁵³ 7:59. § [A házastárs megváltási igénye]

(1) A házastárs – a jövőre nézve – bármikor igényelheti a haszonélvezeti jog megváltását. A haszonélvezeti jog megváltásának a házastárs és a leszármazó méltányos érdekeinek figyelembevételével kell történnie.

(2) A megváltásra kerülő vagyonból a házastársat – természetben vagy pénzben – egy gyermekrészt illeti meg.

A megváltás célja, hogy lehetőleg mind a két érintett fél jól járjon, mind a haszonélvező, mind pedig az állagörökös. A közös tulajdont eredményező megváltás önmagában még nem tűnik megnyugtató megoldásnak, de az, hogy a vagyontárgy kizárólagos használatának és hasznosításának a jogát a haszonélvező elveszti, mindenképpen előny az állagörökösnél.

Ugyanez a gondolat olvasható az ági vagynon fennálló haszonélvezet megváltása kapcsán a kódex 7:69. § szabályában.⁵⁴

3. Összefoglalás

Ujlaki László az 1959-es Ptk. kapcsán a méltányosság három hordozó elemét mutatta ki: A) a szocialista együttélés és kölcsönös együttműködés elvét; B) az elvárhatóságot és C) szolgáltatások és érdekek arányosságát. Ezen túlmenően a méltányosságot igen szélesen értelmezve a következő csoportokba osztotta a méltányosságot kifejező normákat: a) kifejezetten a méltányosságra utaló szabályokat, b) a súlyos helyzetbe kerüléstől, túlzott megterheléstől óvó szabályok; c) az általános szabályoktól az eset rendkívüli egyedi vonásai folytán eltérést engedő szabályok, d) oltalomra érdemes jogalanyok kedvezményezése, e) külön hivatkozás nélkül egész jogintézmények kölcsönös érdekvédelmem alapuló szabályozása, végül f) vegyes kategória.

A fenti rendszer az új Ptk.-ban átalakult, a méltányosság három hordozó eleméből lényegében csak az maradt, amely az értékarányosságra utal mint elvre. A kölcsönös együttműködés alapelvét az új Ptk. általános jelleggel már nem ismeri,⁵⁵ és az elvárhatóságot nem a méltányosság körében, hanem az emberi magatartás általános szintjének meghatározásaként definiálja. Az elvárhatóság ezért az a mérce, amely alapján az egyes magatartás felróható jellege megállapítható, és a magánjogi felelősséget megalapozhatja. Az érdek és a szolgáltatások arányossága, mint kiegyenlítő elv tovább él, így az osztó és kiigazító igazságosság több ezer éves gondolatainak alapulnak ezek a szabályaink is. Ezen alapvető változások mellett a méltányossági gondolat „kiágazásai”, amiként az a fenti a)-tól f)-ig terjedő kategóriákban bemutatjuk, továbbra is kimutathatók és élő szabályok, de a törvény szava és irányvonala alapvetően nem a méltányosságon nyugszik, hanem az egyértelmű szankciórendszeren és annak világos megfogalmazásán.

A fent bemutatott többi eset nagyobb hányada a felek közt torzult vagy elmozdult vagyoneletolódás kiegyenlítését szolgálja (találódij, haszonbérlet, közvetítő kártalanítsa, élettársi vagyonnövekmény megosztása, haszonélvezet

⁵⁴ 7:69. § [*Házastárs haszonélvezeti joga ági vagynonon*]

(4) A haszonélvezeti jog megváltásának a haszonélvezeti örökös és az állagörökös méltányos érdekeinek figyelembevételével kell történnie.

⁵⁵ VÉKÁS: *i. m.* (2013), 30.

megváltása), így a kiigazító igazságosság megjelenítőjeként értelmezhetjük. A fennmaradó tényállások a minimális társadalmi lét garanciáit jelentik, mint a lakhatáshoz való jog és az eltartás, mint a minimális megélhetéssel kapcsolatos jog (lakáshasználat, tartási jog időkerete). A kártérítés körében tovább élő szabályok nem váltak a méltányos joggá, azok továbbra is csak annak lehetőségét tartalmazzák.

Így a méltányosság az új Ptk.-ban a családjogi viszonyokra megfogalmazott általános elveként él tovább, ellentétben például a ZGB 4. cikkével, valamint a jogalkalmazásban a bírói mérlegelésen túlmutató, azon továbbvivő, az egyedi bírói megoldások legalizálójaként. Méltányosság esetében a bíró nem a jogot alkalmazza, mert annak eredményét felmérve számára az nem elfogadható, ezért a méltányossághoz nyúl, amely így nem más, mint a felek közti egyensúly vagy kiegyenlítés finomabb hangolása azokban az esetekben, ahol a jog általánossága erre nem képes, és mint a bíró alkotta „igaz” jog, az egyedi tényállás igazságossági érdek által kikényszerített speciális, egyedi ügyre vonatkozó bírói jogalkotás. Ez a jelenség az új magyar Polgári Törvénykönyv szerint is csak kivételesen és alapos indokoltságával együtt fogadható el, amely nem válhat az önkény eszközévé.

Felhasznált irodalom

- ARISZTOTELESZ: *Nikomakhoszi etika*. Budapest, 1997, Európa.
- BARZÓ TIMEA: Házassági vagyonyjog. In CSEHI ZOLTÁN szerk.: *Az új Polgári Törvénykönyv kommentárja*. Budapest, 2014, Menedzser Praxis Kiadó.
- BELOHLAVEK, ALEXANDER J.: Application of Law in Arbitration, Ex aequo et bono and Amiable compositeur. In *The Czech & Central European Yearbook of Arbitration*. LLC, 2013, Jurisnet, 25–51.
- BÍRÓ GYÖRGY – LENKOVICS BARNABÁS: Általános tanok. In BARZÓ TIMEA – BÍRÓ GYÖRGY – JUHÁSZ ÁGNES – LENKOVICS BARNABÁS – PUSZTAHELYI RÉKA: *Általános tanok és személyek joga*. Miskolc, 2013, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, 21–163.
- BYDLINSKI, FRANZ: *Juristische Methodenlehre und Rechtsbegriff*. 2. Aufl. Wien – New York, 1991, Springer.
- CSEHI ZOLTÁN: A kötelek közös szabályai. IV. fejezet. Az elévülés. In CSEHI ZOLTÁN szerk.: *Kötelmi jog a 2013. évi V. törvény alapján*. Budapest, 2014, Menedzser Praxis Kiadó.
- EÖRSI GYULA: *A polgári jogi kártérítési felelősség kézikönyve*. Budapest, 1966, Közgazdasági és Jogi Kiadó.
- EÖRSI GYULA: *Összehasonlító polgári jog*. Budapest, 1975, Akadémiai Kiadó.
- FAZEKAS JUDIT: Első Könyv. Bevezető rendelkezések. In OSZTOVICS ANDRÁS szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó*

- jogszabályok nagykommentárja*. I. kötet. Budapest, 2014, OPTEN Informatikai Kft., 83–98.
- JUNG, PETER: *Handelsrecht*. 7. Aufl. München, 2008, Beck.
- KAUSER LIPÓT: A méltányosságról. *Jogászegyleti Értekezések és Egyéb Tanulmányok*. 1936.
- KECSKÉS LÁSZLÓ: Bevezető rendelkezések. In WELLMANN GYÖRGY szerk.: *Az új Ptk. magyarázata*. I/VI. Budapest, 2013, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 39–73.
- KISFALUDI ANDRÁS: Az elévülés. In VÉKÁS LAJOS – GÁRDOS PÉTER szerk.: *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Budapest, 2013, CompLex, 927–936.
- KISFALUDI ANDRÁS: Az elévülés. In WELLMANN GYÖRGY szerk.: *Az új Ptk. magyarázata*. V/VI. Budapest, 2013, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 60–65.
- KISFALUDI ANDRÁS: Az elévülés. In VÉKÁS LAJOS – GÁRDOS PÉTER szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, 2014, CompLex, 1327–1345.
- KŐRÖS ANDRÁS: Alapelvek. In KŐRÖS ANDRÁS szerk.: *Az új Ptk. magyarázata*. III/VI. Budapest, 2013, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
- LÁBADY TAMÁS: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*. Budapest–Pécs, 1997, Dialóg Campus.
- LÁBADY TAMÁS: *A magánjog általános tana*. Budapest, 2013, Szent István Kiadó.
- LÁBADY TAMÁS: Felelősség a szerződésen kívül okozott kárért. In VÉKÁS LAJOS – GÁRDOS PÉTER szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, 2014, CompLex.
- LENKOVICS BARNABÁS: Az igazságosság keresése. In TATTAY LEVENTE – POGÁCSÁS ANETT – MOLNÁR SAROLTA szerk.: *Pro vitae et scientia. Ünnepi kötet Jobbágyi Gábor 65. születésnapja alkalmából*. Budapest, 2012, Szent István Társulat, 181–191.
- LENKOVICS BARNABÁS: *Ember és tulajdon*. Budapest–Pécs, 2013, Dialóg Campus.
- MÁDL FERENC: A méltányosság két oldala és a Polgári Törvénykönyv Tervezete. *Jogtudományi Közlöny*, 1958. 5. sz. 159–170.
- MENYHÁRD ATTILA: Dologi jog. In VÉKÁS LAJOS – GÁRDOS PÉTER szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, 2014, CompLex, 895–1057.
- OSZTOVICS ANDRÁS: Az elévülés. In OSZTOVICS ANDRÁS szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. III. kötet. Budapest, 2014, Opten Informatika Kft., 67–79.
- PESCHKA VILMOS: *Az etika vonzásában*. Budapest, 1980, Akadémiai Kiadó.
- PETRIK FERENC: Dologi jog. In WELLMANN GYÖRGY szerk.: *Az új Ptk. magyarázata*. IV/VI. Budapest, 2013, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
- REISMAN, W. MICHAEL – CRAIG, W. LAURENCE – PARK, WILLIAM – PAULSSON, JUAN: *International Commercial Arbitration. Cases, materials and notes on the resolution of international business disputes*. New York – Westbury, 1997, The Foundation Press Inc.
- SÁNDOR ISTVÁN: Családjog. In OSZTOVICS ANDRÁS szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. II. kötet. Budapest, 2014, Opten Informatika Kft., 481–626.
- SÁRÁNDI IMRE: *Visszaélés a joggal*. Budapest, 1965, Akadémiai Kiadó.

- SZABÓ IMRE: A méltányosság a szocialista jogban. *Jogtudományi Közlöny*, 1970. 4–5. sz. 137–151.
- SZEIBERT ORSOLYA: A házastársi tartás. In KÖRÖS ANDRÁS szerk.: *Az új Ptk. magyarázata*. III/VI. Budapest, 2013, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 72–79.
- VÉKÁS LAJOS: *Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései*. Budapest, 2001, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
- VÉKÁS LAJOS: Előreláthatósági klauzula szerződésszegésből eredő kártérítési igényeknél. In SÁRKÖZY TAMÁS – VÉKÁS LAJOS szerk.: *Eörsi Gyula Emlékkönyv*. Budapest, 2002, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 203–238.
- VÉKÁS LAJOS: Bevezető rendelkezések. In VÉKÁS LAJOS – GÁRDOS PÉTER szerk.: *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Budapest, 2013, CompLex, 15–34.
- VÉKÁS LAJOS: Bevezető rendelkezések. In VÉKÁS LAJOS – GÁRDOS PÉTER szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, 2014, CompLex.